

Kummin och kardemumma, tårar och ångest

De syns inte, bangladesharna i Stockholm, men de finns. Bakom disken på nästan varje indisk restaurang till exempel. Restaurangbranschen är hård, arbetstiderna långa. Avkopplingen blir ofta tårar, dans och slagsmål tre timmar i streck – indisk film.

I Stockholms län bor ungefär 1 800 bangladeshare. Plus minst 30 som lever under jorden, gömda för att undvika att avvisas från Sverige. Deras ångest sliter hårt även på andra bangladeshare.

Indisk restaurangboom - tack vare bangladesharna

En filippinsk restaurang på Ringvägen stängde. Vad blev det av lokalen? Indisk restaurang. En engelsk pub vid Skatteskrapan stängde. Vad blev det? Indisk restaurang. En spansk krog på Ölandsgatan stängde. Vad blev det? Indisk restaurang. Indiskt över hela stan – men restaurangerna drivs av bangladeshare.

Exakt hur många indiska krogar det finns i Stockholm är svårt att säga. Nya öppnas hela tiden. Mohammad Rahim, som driver "Spice House" på Upplandsgatan, har räknat till 58. Minst 50 av dem drivs av bangladeshare men kallar sig ändå indiska.

– Namnet säljer, säger Malik Al-Tariq, ägare till "Ajanta Tandoori" på Ringvägen.

Koriander, ingefära, kummin, gurkmeja, kardemumma, nejlikor, vitlök, röd paprika och egenhändigt blandad curry. De smakerna är gemensamma för maten i Indien, Pakistan och Bangladesh. Men det finns skillnader.

På de indiska restaurangerna i Stockholm serveras nötkött, något som inte förekommer i större delen av Indien där invånarna är hinduer. De indiska restaurangerna serverar också ris till maten, precis som man gör i Bangladesh. I stora delar av Indien är det platta nanbrödet basmaten. På det sättet är restaurangerna bangladeshiska. Men däremot serveras mycket sällan fisk, en matvara som är vanlig i Bangladesh med dess stora våtmarker.

Svenskarnas utbredda resande har väckt intresset för exotiska smakupplevelser. Men efterfrågan är inte den enda förklaringen till boomen. Restaurangbranschen har länge varit en viktig arbetsgivare för bangladesharna i Stockholm. De börjar som diskare på svenska restauranger och jobbar sig uppåt. Så småningom blir frestelsen att öppna eget stark. En del reser till London för att lära sig laga indisk mat professionellt. I Stockholm har också restaurangen "Bombay Kebab" vid Hornstull fungerat som kockskola sedan den öppnade i början av 1980-talet.

Arbetslösheten bidrar till att allt fler restaranger öppnar. Kashem Shahjahan, den andra delägaren till "Ajanta Tandoori", har utbildat sig till farmaceut i Sverige, men inom den branschen fick han inte jobb. Han började som städare hos Konsums charktillverkare Goman. Han avancerade till produktutvecklare men sedan flyttades tillverkningsen från Stockholm och Kashem Shahjahan förlorade jobbet.

Han passade dock på att ta över Gomans tillverkning av smörgåstårter. För det behövdes en lokal och då var det lika bra att öppna krog. Idag tillagas Chicken Tikka Butter Masala i samma kök som smörgåstårter för catering. På det sättet går det runt.

– Man har en värdighet också. Om jag var arbetslös och mina grabbar såg mig sitta hemma, hur skulle deras framtid bli? Den skulle bli likadan.

Kashem Shahjahan känner ett ansvar för bangladeshare som är arbetslösa eller riskerar att bli det. Om restaurangen börjar gå bra föredrar han att anställa fler framför att bli rik själv.

Malik Al-Tariq och Kashem Shahjahan är uppväxta på samma gata i Bangladesh huvudstad Dhaka. De har barn i samma ålder och förr gjorde familjerna alltid utflykter tillsammans på helgerna. Många sommarkvällar har de suttit och grillat vid Sättrabadet eller Rösjön. Numera är de aldrig lediga tillsammans. Barnen får komma till restaurangen och äta en sizar-rätt om de blir sugna på grillat.

Inredningen på "Ajanta Tandoori" är föga exotisk – rustikt furu i långa rader. När restaurangen börjar gå bättre ska lokalen rustas upp. Men branschen är hård. Banklån är nästan omöjligt att få, så de bangladeshare som öppnar restaurang lånar av vänner och släktingar hemma eller i USA. Dessa lån skapar band som är viktiga för sammanhållningen inom gruppen.

Samtidigt är konkurrensen hård mellan de indiska restaurangerna. Bara vid Skanstill finns minst fem indiska restauranger och lika tätt ligger de i exempelvis Gamla stan och kring Kungsholms torg. Priserna är pressade. Mohammad Rahim på "Spice House" menar att den hårda konkurrensen inte avskräcker någon. Indien, Pakistan och Bangladesh är extremt marknadsorienterade samhällen, påpekar han.

Svenskar har lärt sig uttala capricciosa och kebab, så hur klarar de Chicken Tikka Butter Masala? Inte alls, enligt Malik Al-Tariq.

– Butter blir inte bra på svenska. Nu skriver vi "batar" på menyn istället.

Misstrodd, kränkt och rädd - under jorden

Ali är rädd för allt – för telefonen, för dörrklockan, för farbrorn som promenerar bakom honom på gatan. Han litar inte ens på de människor som upplåter sina hem för att skydda honom undan avvisning från Sverige.

– Om jag bor hos dig måste jag skratta när du skrattar, även om jag inte vill.

Ingen vet hur många bangladeshare som gömmer sig i Stockholm sedan de fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd. Stockholms asylkommitté, som hjälper gömda flyktingar, har kontakt med ett 30-tal. Men det finns fler, bland dem Ali. Nu sitter han hemma hos Kerstin som stöder honom. Utanför köksfönstret balanserar Järvafältets buskage nattens snö på sina grenar, här inne står frukosten på bordet. Här bor Ali inte. Polisen har kommit på oannonserade besök till Kerstin några gånger.

Ali berättar sin historia: 1982 dömde militärdiktaturen i Bangladesh honom till tio års fängelse för medverkan till ett mord på en militär, trots att bevis saknades. Han

flydde till Indien och 1991 vidare till Sverige. Han fick avslag på sin asylansökan, överklagade, fick nytt avslag, lämnade in en ny ansökan. Avvisningen stoppades, men så i februari 1998 kom beslutet från Utlänningsnämnden: Ali skulle ut.

I snart ett år har Ali gömt sig undan polisen. Han har bott hos svenskar, bangladeshare, somalier och eritreaner, hos familjer och ensamstående, på soffor och madrasser, i enstaka dygn och längre perioder.

Ali undviker folk, särskilt dem han känner.

– Om någon ringer på dörren vill jag hoppa från balkongen. Om jag går ut och ser någon bakom mig får jag en känsla av att de följer efter mig eller kollar på mig. Jag har mardrömmar och svårt att sova.

Han går i psykiatrisk vård inom landstinget. Där skyddar man honom, men att köpa lugnande och antidepressiva medel på apoteket är svårare. Kerstin får gå.

Det är ramadan, den muslimska fastemånaden, och Ali tackar nej till teet som Kerstin vill bjuda på. Ger tron honom något stöd, kan han lägga sitt öde i Guds händer?

– Nej. Jag är inte särskilt religiös. Jag ber aldrig. Jag fastar för att det ger mig en glad känsla. Det är kanske som att jag vill tortera mig själv.

Så mår Ali efter elva månader. Golam, en annan gömd bangladeshare, har levt under jorden i mer än fem år. Skillnaden i tid syns; Ali ser lugn ut och tittar den han talar med i ögonen med stort allvar medan Golam är spänd och tränger sig in i soffhörnet med armarna i kors över bröstet. Han ser ut som om han fryser och han ler när han talar. Ett leende ömsom spotskt, ömsom generat.

Fem år under jorden, minst 30 olika boplatser, de allra flesta hemma hos landsmän i Stockholms förorter men då och då några nätter i en källare eller en tvättstuga. Nu har han bott två månader hos en kompis, på soffdynor som han radar upp på vardagsrumsgolvet.

– Han jag bor hos är inte lika trevlig som han var i början. Det är alltid så, först är allt bra men sedan tröttnar de.

En av dem Golam har gömt sig hos tidvis är Karim. Han berättar att de gömda landsmännen är ett ständigt samtalsämne var helst bangladeshare träffas. Olika möjligheter diskuteras: att skicka dem till ett tredje land för att försöka på nytt, att ordna fram en bättre advokat, att arrangera demonstrationer eller möten med representanter för Invandrarverket.

– De som gömmer sig kan ju inte vara med. Det är vi som måste göra det, säger Karim.

Chansen att få politisk asyl om man kommer från Bangladesh är mycket liten. Invandrarverket bedömer att risken för politisk förföljelse är minimal och att de skäl som de flesta bangladeshiska asylsökande anför är falska.

Anita Dorazio, ordförande i Stockholms asylkommitté, menar att även om de flesta inte har asylskäl så är deras fruktan för förföljelse ändå välgrundad.

– De flesta vi hjälper har blivit torterade, de har bevis för det på kroppen.

Polisen arbetar inte aktivt för att gripa de gömda. Om någon åker dit så är det antingen efter tips, i en ren rutinkontroll eller på grund av brottslighet som exempelvis svartjobb.

Vanligare är att de som gömmer sig till slut får uppehållstillstånd av humanitära skäl. Men det beskedet kommer ofta först när de gjort ett självmordsförsök.

– Om det finns en sannolik risk för självmord leder det normalt till uppehållstillstånd, säger Lars Fransén, asylråd på Invandrarverket i Stockholm.

Anm: Ali och Karim har egentligen andra namn.

Indisk kärlek på Sturegatan

Det vankas kärlek på Park. Godispapper prasslar och senkomna besökare tränger sig fram till de sista lediga ströplatserna i salongen. Ljusen släcks, sorlet dämpas - sorl på hindi, bengali, urdu och persiska. För detta är "Kuch kuch hota hai", indisk storfilm på Sturegatan, och publiken är uteslutande asiatisk.

Indien är det land som producerar flest filmer årligen – 700–900 stycken. Filmindustrin har sitt centrum i Bombay och kallas därför "Bollywood".

Hamid Bhatti, stationschef på Sollentuna pendeltågsstation, driver en butik som hyr ut indisk videofilm. Det är också han som någon gång varannan månad abonnerar en biograf i city för att visa indisk film.

"Kuch kuch hota hai" (ungefär "Någonting händer i hjärtat") har gått sex månader i England och är en jättehit. Filmen ska börja kvart i tre men folk har köat på Sturegatan sedan klockan ett. Salongen fylls av indier, bangladeshare, pakistanier och enstaka iranier. Språket på duken är hindi med många inslag av urdu, men de som talar bengali förstår det mesta och även persisktalande hänger med.

Många i salongen har redan sett "Kuch kuch hota hai" piratkopierad på video, bland dem elvaåriga Nasia från Tensta. Storögd av förväntan resumerar hon handlingen:

– Den handlar om två tjejer som är kära i samma kille. Sen flyttar den ena för hon vill inte att den andra ska bli ledsen.

När ridån går upp applåderar publiken, liksom när titeln visas och varje gång någon av stjärnskådisarna gör entré. Många i publiken är ungdomar, men i sidogångarna står barnvagnar parkerade - i salongen finns ett antal familjer med spädbarn.

Filmen är över tre timmar lång. Miljön är indisk överklass, märkeskläderna påträngande, dansscenerna långa, kasten mellan tempel och disko vilda. Handlingen är dock inte mer komplicerad än att även den som saknar kunskaper i hindi och urdu hänger med tills hjältinnan får hjälten.

Fakta/Bangladesh

- Bangladesh är ungefär en tredjedel så stort som Sverige och har 124 miljoner invånare. De talar bengali, ett språk som är nära besläktat med Indiens största språk, hindi, och även med Pakistans officiella språk, urdu. Nästan 90 procent av Bangladeshs invånare är muslimer.

- Kulturellt och språkligt utgör Bangladesh och den indiska delstaten Västbengalen en region, Bengalen. Västbengalerna är dock till största delen hinduer.
- Bangladeshs historia och dess politik idag är intimt förknippade med Indiens och Pakistans. Det område som utgör de tre länderna blev brittiskt 1858. 1947 blev kolonin fri och delades i två stater, Indien och Pakistan. Pakistan bestod av Väst- och Östpakistan som låg över 150 mil från varandra. Självtändighetsrörelsen i Östpakistan kunde 1971, med stöd från Indien, utropa ett fritt Bangladesh.
- Den politiska situationen i Bangladesh har under hela 1990-talet dominerats av en maktkamp mellan två kvinnor; Hasina Wajed, som leder Awamiförbundet (AL), och Khaleda Zia, som leder Bangladeshs nationalistparti (BNP). För tillfället är Hasina Wajed regeringschef. Regeringsfientliga demonstrationer slås ofta ned brutalt.
- Bangladesh, som är ett av världens fattigaste länder, drabbas regelbundet av översvämningar och cykloner. 1970 dödades ungefär 250 000 människor i samband med en cyklon och 1991 dödades minst 139 000 i en liknade katastrof.

Fakta/Bangladeshare i Stockholm

- I hela Sverige finns ungefär 2 700 bangladeshare som har uppehållstillstånd. Många av dem som kom till Sverige på 1970- och 80-talen fick politisk asyl, men bland dem som kom på 90-talet är anknytning till en anhörig i Sverige det vanligaste skälet till uppehållstillstånd.
- I Stockholms län bor ungefär 1 800 bangladeshare, det vill säga personer som är födda i Bangladesh eller har föräldrar som är det.
- Ungefär 970 bangladeshare bor inom Stockholms stad, de flesta i stadsdelarna Spånga–Tensta, Skärholmen, Rinkeby och Kista. Övriga kommuner där många bangladeshare bor är Botkyrka, Sollentuna, Huddinge och Haninge.